

4. félévi beszámoló

2021-2022. tanév tavaszi félév

Takács Péter (petertakacs92@gmail.com)

Statisztikus fizika, biológiai fizika és kvantumrendszerek fizikája PhD program

Témavezető: Prof. Horváth Gábor

A dolgozat tervezett címe:

Zebracsíkok bögölytaszításának, napelemek optimális irányulásának, vikingek égpolarizációs navigációjának és drónos képalkotó polarimetria vizsgálata

Bevezetés:

Zebracsíkok bögölytaszításának vizsgálata

Az ELTE Környezetoptika Laboratórium (KOL) által kutatott egyik téma a zebrák csíkos mintázatának szerepe. Több hipotézis is övezi e problémát, amelyek kutatása a KOL egyik fő témája. Az eddigi kutatások alapján a zebracsíkok egyik legvalószínűbb funkciója a vérszívó cecelegyek és böglyök vizuális taszítása, amit a KOL polarizációs vizuális ökológiai kutatásai is igazolnak. A PhD programom részeként a böglyök terotaxisának és zebracsíkos céltárgyaknak a kölcsönhatását vizsgáljuk.

Napraforgóvirágzatok keletre nézésének és napelemtáblák energiamaximalizáló azimutirányának vizsgálata

A 2020 decemberében megjelent

Horváth G., Slíz-Balogh J., Horváth Á., Egri Á., Virágh B., Horváth D., Jánosi I. M. (2020) Sunflower inflorescences absorb maximum light energy if they face east and afternoons are cloudier than mornings. *Scientific Reports* 10: 21597 (doi: 10.1038/s41598-020-78243-z, www.nature.com/articles/s41598-020-78243-z)

cikk szerint a Napot már nem követő, érett napraforgóvirágzatok azért néznek keletre, mert ekkor nyelnek el maximális fényenergiát, mivel a délutánok általában felhősebbek a délelőttöknél. A keletre nézést számos egyéb hipotézis is próbálta magyarázni, de kísérletileg egyiket sem ellenőriztek még. Az egyik hipotézis szerint a keletre néző napraforgóvirágzatokra gyakrabban szállnak a beporzó rovarok, mint a nyugatra nézőkre. E hipotézist terepkísérletekben teszteljük, valamint vizsgáljuk napelemtáblák energiamaximalizáló azimutirányát a délelőtt-délutáni felhőviszonyok aszimmetriájának függvényében.

Az égpolarizációs Viking navigáció robusztusságának számítógépes vizsgálata

Az ELTE Környezetoptika Laboratóriumának másik kutatási területe a Vikingek égpolarizációs navigációja. E témában a következő cikk jelent meg legutóbb:

Száz D., Horváth G. (2018) Success of sky-polarimetric Viking navigation: Revealing the chance Viking sailors could reach Greenland from Norway. *Royal Society Open Science* 5: 172187 (10 pages, doi: 10.1098/rsos.172187)

E kutatás következő fázisa a Viking navigáció robusztusságának vizsgálata a számítógépes modell továbbfejlesztésével.

Drónra szerelhető képalkotó polariméter

Képalkotó polarimetriával lehet föltérképezni az optikai környezetünk emberi szemmel észlelhetetlen, de sok állat által érzékelhető polarizációs mintázatait. E mintázatok ismerete számos légköroptikai, csillagászati, (bio)fizikai, biológiai, valamint távérzékelési alap- és alkalmazott kutatásban is fontos. Képalkotó polarimetriai vizsgálatokat korábban zömében csak a földfelszínről végeztek és igen ritkának számítanak a hőlégballonról, repülőgépről vagy űrszondáról történt polarimetriai mérések. Alacsony magasságból ilyen mérések szinte egyáltalán nem folytak, így az ebben rejlő tudományos és gazdasági lehetőségek is feltáratlanok. Kidolgozatlan még e technológia környezet- és természetvédelmi hasznosítása is. Az ELTE Környezetoptika Laboratóriumának egyik új kutatási területe a drónalapú képalkotó polarimetria megvalósítása és alkalmazásai.

Az előző három félévben elért kutatási eredmények összegzése:

A) Véreter kereső böglyök termotaxisának vizsgálata terepkísérletekben

Egy új hipotézis szerint, a nőstény böglyök vérszívás céljából hőgrádiensek keresésével találják meg a gazdaállatok bőr alatti vérereit. Véreter kereső böglyök termotaxisának vizsgálatára 3 tesztfelületet készítettünk: (i) Az 1. sík egyszínű fekete, ami alatt fűthető drótszálak futnak egymással párhuzamosan. (ii) A 2. függőleges forgástengelyű hengeres fekete felület, ami alatt spirálisan fut a fűtőszál. (iii) A 3. egy függőleges tengelyű szürke műanyag hordó, amire vízszintes és függőleges vékony fekete csíkok vannak festve, amelyek napsütésben melegebbek a környező szürke felületnél, árnyékban viszont mindkettő azonos hőmérsékletű, amit hőkamerával igazoltunk. A kísérleteket egy szokolyai lovastanyán végeztük, ahol a tesztfelületekre szálló böglyök tartózkodási gyakoriságát mértük a környező szöveteknél melegebb vérereket imitáló fűtött drótszálak fölött és a napsütésben melegebb fekete csíkokon a tesztfelület többi részével összehasonlítva. Kontrollként ugyanezt mértük úgy, hogy a drótszálakat nem fűtöttük, illetve a fekete csíkos szürke hordó árnyékban volt. A bonyolultabb fűtött drótos kísérletet 2022 nyarán folytatjuk, az egyszerűbb fekete csíkos szürke hordós kísérlet eredményeiből a következő cikket írtuk:

Péter Takács, Dénes Száz, Miklós Vincze, Judit Slíz-Balogh, Gábor Horváth (2022) Sunlit zebra stripes may confuse the thermal perception of blood vessels causing the visual unattractiveness of zebras to horseflies. *Scientific Reports* (submitted: 12 February 2022, technical revision: 3 March 2022, 1st revision submitted: 5 May 2022, technical revision submitted: 7 May 2022)

B) Napraforgóvirágzatok keletre nézésének és hasznának kísérleti vizsgálata

Az Estrato Kutató és Fejlesztő Kft. egyik drónjával a magasból felvételeket készítettünk 15 napraforgótábláról. E fényképek kiértékelésével mértük a Napot már nem követő, érett napraforgóvirágzatok azimutirányát (felvételenként 200 darabot), majd átlagot és szórást számítottunk. Ezzel két uralkodó hipotézist teszteltünk: (1) Az érett napraforgóvirágzatok a felkelő Nap azimutirányába állnak be. (2) A virágzatok az elnyelt fényenergiát maximalizáló földrajzi keleti irány felé néznek. A napraforgós drónfelvételek kiértékelésével kapott Gauss-görbe maximuma gyakorlatilag a földrajzi kelettel egyezett, ami a 2. hipotézist támasztja alá. Megvizsgáltunk egy speciális esetet is, amikor a napraforgóvirágzatok a kora délelőtti és késő délutáni órákban árnyékban voltak. Ekkor azt találtuk, hogy a virágzatok gyakorlatilag a földrajzi dél felé néztek, ami azzal tudtunk magyarázni, hogy ekkor a déli azimutú virágok kaptak maximális fényenergiát. Ezen eredményekből a következő cikkünk született:

Péter Takács, Zoltán Kovács, Dénes Száz, Ádám Egri, Balázs Bernáth, Judit Slíz-Balogh, Magdolna Nagy-Czirok, Zsigmond Lengyel, Gábor Horváth (2022) Mature sunflower inflorescences face geographical east to maximize absorbed light energy: orientation of *Helianthus annuus* heads studied by drone photography. *Frontiers in Plant Science* 13: 842560 (9 pages, doi: 10.3389/fpls.2022.842560) + electronic supplement (impact factor: 5.753)

Feltételezésünk szerint, a Napot már nem követő napraforgóvirágzat keletre nézésének egyik előnye, hogy az így elnyelt maximális fényenergia maximális magszámot és magtömeget eredményez, mivel az elnyelt napsugárzást a növény nagyrészt a termésének növelésére fordíthatja. Egy terepkísérletben 5 különböző (észak, kelet, dél, nyugat, zenit) irányba néző, 10-10-10-10 napraforgóvirágzat átmérőjét, magszámát és magtömeget mértük, majd statisztikailag elemeztük az eredményeket. A keletre néző napraforgófejek átlagos magszáma és magtömege szignifikánsan nagyobb volt a többi irányba nézőkéinél, ami igazolta a hipotézisünket. Az eredményekből a következő cikket nyújtottuk be:

Péter Takács, Judit Slíz-Balogh, Dénes Száz, Gábor Horváth (2022) East-facing *Helianthus annuus* has maximal number and mass of kernel-filled seeds: seed traits versus head orientation. *Plant-Environment Interactions* (submitted: 5 February 2022, 1st revision: 19 February 2022, 2nd revision: 22 May 2022)

C) Az égpolarizációs viking navigáció robusztusságának és különböző stratégiáinak számítógépes vizsgálata

A korábbi eredményekre alapozva további szimulációs környezeti korrekciókat vezettem be, és vizsgáltam az égpolarizációs viking navigáció sikerességének (azaz mekkora valószínűséggel érhető el Norvégiából Dél-Grönland a 61° északi szélességi kör mentén, a vikingek fő hajózási útvonalán) az érzékenységet/robusztusságát a releváns környezeti és navigációs változókra.

Ezután megvizsgáltam 4 különböző navigációs stratégia sikerességét, melyek során a viking navigátor a Nap árnyéka és/vagy az égpolarizáció segítségével navigált. Az eredményekről a következő két cikket írtuk:

Péter Takács, Dénes Száz, Ádám Pereszlényi, Gábor Horváth (2022) Sensitivity and robustness of sky-polarimetric Viking navigation: Sailing success is most sensitive to night sailing, navigation periodicity and sailing date, but robust against weather conditions. *PLoS One* 17 (2): e0262762 (19 pages, doi: 10.1371/journal.pone.0262762) (impact factor: 3.240)

Dénes Száz, Péter Takács, Ádám Pereszlényi, Gábor Horváth (2022) Sailing success of four Viking navigation strategies: diligent navigators can use the sun or sky polarization, while lazy ones should rely on sunshine only in order to maximize the success. *The Journal of Navigation* (submitted: 9 May 2022)

D) Napelemtáblák energiamaximalizáló azimutiránya a felhőviszonyok függvényében

A napraforgóvirágzatok fényelnyelésének számítására kifejlesztett programunk átalakításával meghatároztuk egy rögzített dőlésű napelemtábla fényenergiaelnyelését maximalizáló, ideális azimutirányát a dőlésszög és a felhőviszonyok függvényében. Azt találtuk, hogy a napraforgókhöz némileg hasonlóan, ha éves átlagban a délutánok felhősebbek a délelőttöknél, akkor az ideális azimutirány a dőlésszögtől függően többé-kevésbé kelet felé fordul. Az eredményekről a következő cikkünk jelent meg:

Péter Takács, Judit Slíz-Balogh, Ákos Horváth, Dániel Horváth, Imre M. Jánosi, Gábor Horváth (2022) How the morning-afternoon cloudiness asymmetry affects the energy-maximizing azimuth direction of fixed-tilt monofacial solar panels. *Royal Society Open Science* 9 (4): 211948 (13 pages, doi: 10.1098/rsos.211948) + electronic supplement (impact factor: 2.920)

E) Képalkotó drónpolarimetria

A KDP-2020-ELTE-1010099 pályázatunk keretében beruházásra kerültek a szükséges anyagok, amelyekből megépítettem egy képalkotó drónpolarimétert. A rendszert kiegészítettem egy szoftveres háttérrel, aminek segítségével kiértékelhetővé válnak a polarizációs felvételek a drónrepüléseket követően. A 2022 tavaszán a Balaton partja mentén elvégeztük az első drónpolarimetriai mérőkampányunkat, aminek során a Balatonba folyó fekete vizek által keltett sötét vízfoltok polarizációs mintázatait mértük. A második kampányt 2022 nyarán egy napelemparknál tervezzük, ahol napelemtáblák polarizációs mintázatait mérjük a Nap állása és a felhőviszonyok függvényében. Mindkét mérés a polarotaktikus vízirovarok viselkedésének magyarázatát és az optikai környezet poláros fényszennyezőforrásainak föltérképezését szolgálja.

Az aktuális félévben (2021-2022. tanév 2. szemeszterében) elvégzett kutatások:

Ragadós napraforgóvirág-makettek rovarfogóképessége az azimutirány függvényében

Egy Sződ melletti napraforgóültetvényben 2021 nyarán 5 kocka alakú napraforgóvirág-makettet helyeztünk ki, amelyek ragadós oldalai keletre, délre és nyugatra néztek. 9 héten át hetente egyszer lefényképeztük a makettoldalak által csapdázott rovarokat, amelyeket leszedtünk és frissítettük a ragacsot. Később a laborban számítógépes kiértékeléssel határoztuk meg a fényképeken a csapdázott rovarok felületarányát. A három vizsgált azimutirány rovarjainak felületaránya között nem találtunk statisztikailag szignifikáns különbséget. Ezen eredményünk cáfolja a napot már nem követő, érett napraforgóvirágzatok keletre nézésének azon magyarázatát, miszerint a kelet felé irányuló virágzatok több beporzó rovarot vonzanak, mint a más irányba nézők. E kutatás folytatásaként egy pontosabb módszert dolgozunk ki a vonzott rovarok számosságának meghatározására, majd az eredményekről egy cikket tervezünk írni.

A Balatonba folyó vizek által előidézett sötét vízfoltok drónpolarimetriai vizsgálata

A KDP-2020-ELTE-1010099 kutatási pályázatunk keretében épített drónpolariméterünk első mérőkampányában a Balatonba folyó vizek által előidézett sötét vízfoltok polarizációs mintázatait mértük Balatonyfenyves és Balatonmáriafürdő kikötőjében, valamint a Zala folyó torkolatánál. Mindhárom esetben a befolyó fekete tőzeges víztömegnek köszönhetően alakulnak ki a Balaton sötét vízfoltjai. E sötét vízfoltoknak a környező világosabb vízfelszínnél nagyobb polarizációfoka hatással van a polarotaktikus vízirovarok vízkereső viselkedésére. Mindhárom helyszínen számos polarizációs felvételt készítettünk, amelyek kiértékelése folyamatban van. Az eredményekről egy cikket tervezünk benyújtani egy nemzetközi szakfolyóiratba.

Napelemtáblák polarizációs mintázatának és poláros fényszennyezésének drónpolarimetriai vizsgálata

A KDP-2020-ELTE-1010099 kutatási pályázatunk keretében épített drónpolariméterünk második mérőkampányát készítettük elő, amit a Göd és Sződ között található napelemparkban tervezzük végezni. Ott egy napos és egy teljesen felhős napon napkeltétől napnyugtáig óránként mérjük majd a napelemtáblák polarizációs mintázatát drónpolarimetriával a vízi ökoszisztémákat érintő poláros fényszennyezés meghatározása céljából.

Publikációk:

1) Az égpolarizációs Viking navigáció robusztusságának számítógépes vizsgálata

Az eredményekről a következő cikkünk jelent meg:

[1] **Péter Takács**, Dénes Száz, Ádám Pereszlényi, Gábor Horváth (2022) Sensitivity and robustness of sky-polarimetric Viking navigation: Sailing success is most sensitive to night sailing, navigation periodicity and sailing date, but robust against weather conditions. *PLoS One* 17 (2): e0262762 (19 pages, doi: 10.1371/journal.pone.0262762) (impact factor: 3.240)

<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0262762>

A kutatás folytatásaként a következő cikket írtuk és nyújtottuk be:

[2] Dénes Száz, **Péter Takács**, Ádám Pereszlényi, Gábor Horváth (2022) Sailing success of four Viking navigation strategies: diligent navigators can use the sun or sky polarization, while lazy ones should rely on sunshine only in order to maximize the success. *The Journal of Navigation* (submitted: 9 May 2022)

2) Napelemtáblák energiamaximalizáló azimutiránya

Az eredményekről a következő cikkünk jelent meg:

[3] **Péter Takács**, Judit Slíz-Balogh, Ákos Horváth, Dániel Horváth, Imre M. Jánosi, Gábor Horváth (2022) How the morning-afternoon cloudiness asymmetry affects the energy-maximizing azimuth direction of fixed-tilt monofacial solar panels. *Royal Society Open Science* 9 (4): 211948 (13 pages, doi: 10.1098/rsos.211948) + electronic supplement (impact factor: 2.920)

<https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rsos.211948>

3) Napraforgóvirágzatok azimutirányának és szórásának drónos mérése

Az eredményekről a következő cikkünk jelent meg:

[4] **Péter Takács**, Zoltán Kovács, Dénes Száz, Ádám Egri, Balázs Bernáth, Judit Slíz-Balogh, Magdolna Nagy-Czirok, Zsigmond Lengyel, Gábor Horváth (2022) Mature sunflower inflorescences face geographical east to maximize absorbed light energy: orientation of *Helianthus annuus* heads studied by drone photography. *Frontiers in Plant Science* 13: 842560 (9 pages, doi: 10.3389/fpls.2022.842560) + electronic supplement (impact factor: 5.753)

<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpls.2022.842560>

4) Zebracsíkok bögölytaszításának új magyarázata

Az eredményekről a következő cikket írtuk és nyújtottuk be:

[5] **Péter Takács**, Dénes Száz, Miklós Vincze, Judit Slíz-Balogh, Gábor Horváth (2022) Sunlit zebra stripes may confuse the thermal perception of blood vessels causing the visual unattractiveness of zebras to horseflies. *Scientific Reports* (submitted: 12 February 2022, technical revision: 3 March 2022, 1st revision submitted: 5 May 2022, technical revision submitted: 7 May 2022)

5) Napraforgófejek magjainak száma és tömege a virágzatok azimutirányának függvényében

Az eredményekről a következő cikket írtuk és nyújtottuk be:

[6] **Péter Takács**, Judit Slíz-Balogh, Dénes Száz, Gábor Horváth (2022) East-facing *Helianthus annuus* has maximal number and mass of kernel-filled seeds: seed traits versus head orientation. *Plant-Environment Interactions* (submitted: 5 February 2022, 1st revision: 19 February 2022, 2nd revision: 22 May 2022)

Oktatási tevékenység az aktuális félévben:

A Modern Fizika Laboratórium keretében hetente a Molekulamodellzés című gyakorlat méréseit vezetem és a leadott hallgatói jegyzőkönyveket értékeltem ki.

Hallgatói tevékenység az aktuális félévben:

- New results in machine learning - FIZ/3/092 (6 kredit) - érdemjegy: jeles
- Computational Studies of Electron Systems - FIZ/3/091 (6 kredit) - érdemjegy: jeles
- Data mining in astronomy - FIZ/5/006 (6 kredit) - érdemjegy: jeles

Elismerések: -